

Kinderopvang in de 21ste eeuw: de ideale springplank voor een kansrijk leven

| Lut Maertens |

De Vlaamse minister van Welzijn Jo Vandeurzen werkt momenteel aan een decreet kinderopvang. Het huidige landschap kinderopvang kan vandaag allesbehalve als doorzichtig beschouwd worden op vlak van regels en allerhande voorwaarden. Wetenschappelijke rapporten en aanbevelingen van internationale instellingen (OESO, UNICEF, ...) roepen op om verder te gaan dan enkel een organisatorische harmonisatie. Vaststellingen uit de ontwikkelingspsychologie nodigen uit om de rol en inhoud van de Vlaamse kinderopvang te herbekijken. Ook het Europese jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting biedt een ideale gelegenheid om kinderopvang vanuit een andere hoek te bekijken.

Het decreet komt op een scharniermoment en vormt een goede aanleiding om de wetenschappelijke bevindingen te integreren. Net zoals onderwijs ingezet wordt in de democratiseringsstrijd, kan ook kinderopvang een sociale hefboomfunctie hebben. ACW wil dat kinderopvang niet alleen beschouwd wordt als een randvoorwaarde zodat ouders kunnen gaan werken, maar ook als een ontwikkelingsstimulerende instantie. Dit principiële uitgangspunt aanvaarden, veronderstelt ook bijkomende competenties en middelen om het in de praktijk om te zetten.

In wat volgt, ligt het accent op de meerwaarde die een kwalitatieve opvang zou kunnen hebben op de ontwikkeling van elk kind, niet in het minst het kansarme kind. Deze focus betekent zeker niet dat andere aspecten van het decreet er minder toe doen.

1. Van historische, economische noodzaak naar een hedendaags ontwikkelingsbelang

1.1 *Kinderopvang als economische functie*

De historische wortels van de kinderopvang liggen in de industriële revolutie. Kinderopvang was vooral bedoeld om alle mogelijke werkrachten naar de fabriek toe te leiden. Kinderopvang is doorheen de jaren sterk geëvolueerd. De kernopdracht bleef dezelfde: ouders de kans geven om te gaan werken. Zo kwam er meer aandacht voor kwaliteit, was er oog voor inclusieve opvang, kwam er meer flexibele en occasionele kinderopvang, evenals thuisopvang voor zieke kinderen.

1.2 Kinderopvang als belangrijkste 'winstgevende' activiteit voor de human capital van de samenleving

Kenmerkend voor de kijk op kinderopvang tot nog toe is dat de 'weldaad' van een kwalitatieve kinderopvang op de verdere levensloop wordt onderschat.

De meest gevoelige periode voor de taalontwikkeling situeert zich tussen 3 en 9 maand. Hoogcognitieve functies vormen zich tussen 6 maand en 4 jaar. Tijdens die levensfasen worden de meeste verbindingen tussen de hersenen opgebouwd. Hoe meer divers de prikkels, hoe groter de kans op meer verbindingen, hoe rijker het menselijk brein. Kansarmoede haalt de ontwikkeling al van bij het eerste levensjaar onderuit op vlak van motoriek, zelfredzaamheid, socio-emotionele ontwikkeling, cognities en taal¹.

Wetenschappelijk onderzoek stelt vast dat kansarme kinderen met een flinke achterstand starten aan het kleuteronderwijs. Peuters uit een kansarm milieu kennen gemiddeld 400 woorden, een kind uit een hoger opgeleid gezin kent 1.200 woorden. Vlaanderen heeft een gelijke onderwijskansenbeleid. Wat merkt men: ondanks alle extra zorg, specifieke competenties van het onderwijzend personeel en oog voor risicokinderen, is het bijzonder moeilijk om de opgelopen achterstand in te halen.

Ook vanuit economisch perspectief loont het om flink te investeren in het jonge kind. Amerikaanse onderzoekers rekenden uit dat elke dollar die geïnvesteerd werd in de kinderopvang over de gehele levensloop van het individu 8 dollar opleverde². Kansarme kinderen halen tot vijfmaal meer winst uit kinderopvang, op voorwaarde dat

het om kwaliteitsvolle kinderopvang gaat. Bekijkt men het investeringsbeleid van de overheden in talentontwikkeling, dan gaat het meeste geld naar de student en het minste naar het jonge kind. De maatschappij investeert verkeerd, lijkt de neuro(psycho)logische wetenschap te zeggen. Enkel preventie loont, alleen maakte Vlaanderen die keuze (nog) niet³.

2. De overheid móet principieel kiezen voor kwalitatieve kinderopvang

Voluit gaan voor de voorschoolse kinderopvang ligt gevoelig. Immers, algemeen wordt aanvaard dat het sociale leven begint op drie jaar. De kleuterschool socialiseert. Echter, de basis voor dit gedrag wordt op de jongste leeftijd gelegd.

UNICEF⁴ nam de kinderrechten als uitgangspunt bij het opstellen van een boordtabel. Een resem landen werd geëvalueerd op een tiental parameters. Vlaanderen valt net uit de top 5. Goed bezig zou je denken? Totdat men beseft dat *early childhood* in het buitenland de periode van 0–6 jaar omvat. De cijfers voor Vlaanderen zijn dus enigszins scheef getrokken doordat de principes van het kleuteronderwijs op een andere (kwaliteits)leest geschoeid zijn dan de uitgangspunten van de sector kinderopvang. Volgens UNICEF ligt de grootste uitdaging in het streven naar kwaliteitsvolle kinderopvang.

Lut Maertens
is adviseur op ACW-studiedienst.

tatieve kinderopvang voor elk kind in de scho­lingsgraad van het personeel. UNICEF stelt dat 80% van het betreffende personeel minstens een basisopleiding moet gevolgd hebben voor­dat men start in het beroep. Regelmatig moet er voorzien worden in nascholing. UNICEF laat na de concrete score van Vlaanderen te geven⁵. UNICEF stelt ook voor om het deel van het BBP dat gereserveerd wordt voor het jonge kind, op te trekken tot 1%. Het Vlaams BRP voor *kinderopvang* tikte in 2008 op 0,16%.

Kiezen voor een kansrijk beleid is duur. *Vlaanderen In Actie*, het actieplan van de Vlaamse regering, sociale partners en het middenveld, roept op tot een *sense of urgency*. Elk talent moet ten volle gevaloriseerd worden, wil Vlaanderen een kenniseconomie nastreven. Kwalitatieve kinderopvang en gezinsondersteuning bieden hiervoor de nodige fundamenten. De vraag is of de Vlaamse overheid haar budgetten in die zin wil herschikken zodat veel meer nadruk komt te liggen op de educatieve en sociale functie van de kinderopvang i.p.v. de engere blik op de economische functie. Simulaties of denkoefeningen mogen niet vertrekken vanuit de huidige budgettaire situatie. Men moet durven uitgaan van de noden van een kind met bepaalde zorgnoden in een bepaalde opvoedingssituatie.

3. Kinderopvang hoort toegankelijk en kwalitatief te zijn voor de ouders

Op basis van een waaier aan wetenschappelijk onderzoek pleit UNICEF voor een meersporige aanpak. Pas wanneer alle opties evenwichtig uitgebouwd zijn, kan men spreken van een maatschappij die insluitend werkt t.o.v. elk kind. ACW wenst dat kinderopvang een even spontaan

gebruikt basisrecht wordt als het drempellage kleuteronderwijs.

3.1 Toegankelijke kinderopvang = wees nabij, wat gerealiseerd wordt door...

3.1.1. Betaalbaarheid

De zelfstandige sector hanteert tot op heden de vrije prijszetting. Afhankelijk van het inkomen ben je bij de ene beter/goedkoper af dan bij de andere. Het inkomensgerelateerde systeem, waardoor de dagprijs betaald wordt volgens gezinsinkomen, zou in elke voorziening van toepassing horen te zijn. Enkel zo krijgt de sociale herverdelingsopdracht een kans.

Daarnaast stellen we vast dat de ouderkost van kinderopvang voor de hogere inkomenscategoriën verhoudingsgewijs een minder grote hap uit het gezamenlijk gezinsinkomen neemt dan bij andere gezinnen⁶. ACW stelt voor om het huidige loonplafond en de bijdrageberekening opnieuw te bekijken zodat iedereen bijdraagt naar draagkracht.

3.1.2. Buurtvestigingen

De letterlijke nabijheid van kinderopvang werkt drempelverlagend. De bereikbaarheid verhoogt bovendien wanneer personeel uit de buurt tewerkgesteld wordt. Dit zorgt voor culturele herkenning, waardoor niet- of onder-participerende ouders vlugger de stap durven zetten naar kwalitatieve kinderopvang.

Bovendien is het van belang om ouders te ondersteunen in hun ouder-zijn. Een actieve betrokkenheid van de ouders in en tijdens de werking is dan ook een bijkomend pluspunt. Zeker dergelijke buurtgerichte initiatieven hebben een opdracht in het uitbouwen van kinder-

opvang als ontmoetingspunt voor alle gezinnen met jonge kinderen van de buurt. Dat betekent wel dat er hogere eisen gesteld worden aan het personeel. Deze buurtgerichte kinderdagverblijven hebben dus (nog meer) nood aan hoogcompetent personeel.

“

ACW wil dat kinderopvang niet alleen beschouwd wordt als een randvoorwaarde zodat ouders kunnen gaan werken, maar ook als een ontwikkelingsstimulerende instantie.

vang zich tussen de ouders en de professionele kindbegeleiders afspeelt.

3.2 Kwalitatieve kinderopvang = creëer een rijke ontwikkelingscontext voor elk kind

3.2.1 Dezelfde kwaliteitsregels voor elke kinderopvangvoorziening

Reeds enkele jaren geleden ontvouwde Kind & Gezin plannen voor een eenvormig vergunningssysteem voor de hele kinderopvangsector. Gelijksortige opvangvormen moeten in de toekomst aan gelijke vergunningsvoorwaarden voldoen in functie van een verzekerde basiskwaliteit voor elk gezin. Zonder vergunning biedt men geen formele kinderopvang aan. Het onderscheid tussen zelfstandige en erkende/gesubsidieerde kinderdagverblijven zou verdwijnen; net zoals enkel gemelde kindplaatsen niet meer zouden kunnen.

ACW is voorstander van een eenduidig vergunningssysteem waarbij de spelregels zo veel als mogelijk voor alle opvangsoorten gelden. Een vergunde instelling wordt geacht 'kwaliteitsvolle' kinderopvang te verzorgen. Wat 'kwaliteitsvol' is, moet bepaald worden door wetenschappelijke expertise en niet door de historisch gegroeide realiteit. Daarom is het van belang om tegelijkertijd met het vastleggen van vergunningscriteria ook groeipaden uit te tekenen en bijkomende middelen te voorzien zodat binnen de vastgelegde tijd alle initiatieven aan de kwaliteitscriteria kunnen voldoen.

Essentiële criteria voor een kwaliteitsvolle kin-

3.1.3. Voldoende plaatsen!

De uitbreiding kan en mag niet stagneren omdat Vlaanderen de zogenaamde Barcelona-norm behaald heeft. Deze norm is op wetenschappelijk vlak betwistbaar en doet op geen enkele wijze recht aan de opvangvragen die leven bij ouders.

Bij de volgende uitbreidingsrondes is het aangegeven dat een deel van de bijkomende plaatsen wordt gecreëerd in de kansarme buurten en dat kinderen uit kansarme milieus op actieve wijze worden toegeleid naar de kinderopvang. Het huidige voorrangbeleid moet in die zin worden aangepast, omdat het nog te veel vertrekt van het idee dat ouders pas kinderopvang nodig hebben als ze gaan werken, werk zoeken of een opleiding gaan volgen.

3.1.4. Actieve toeleidingsstrategieën

Kinderopvang hoort vooral open te staan voor elk kind, elk kind hoort de weg te vinden naar de kinderopvang. Buurthuizen en lokale consultatiebureaus spelen een belangrijke rol in het sensibilisatieproces. Ook ervaringsdeskundigen kunnen meehelpen om de meerwaarde van kinderopvang aan te tonen zonder te stigmatiseren. De dienstverlening hoort afgestemd te worden op de cultuur van de kansarme gezinnen, zodat kinderop-

deropvang zijn o.a.:

- het volgen van sociale voorrangsregels, minimale openingstijden en bezetting, een gegarandeerde continuïteit en een goed werkend kwaliteitssysteem;
- het voeren van een inclusief beleid en het volgen van een non-discriminatieverklaring;
- informeren over aanbod, meewerken aan dispatching, werking naar de afwezige ouder, informeel ouders versterken in het opvoeden;
- inrichting en veiligheid van de infrastructuur;
- verplichte deelname aan regionaal afgebakend netwerk, dat ondersteuning en begeleiding biedt.

3.2.2 Doorgedreven competentiebeleid

Kwaliteitsvolle kinderopvang kan maar gerealiseerd worden met competente werknemers. Van werknemers mag verwacht worden dat ze pedagogische basiskennis hebben en dat ze geregeld bijscholing volgen. Werknemers die over de basiscompetenties beschikken zouden best verder begeleid en ondersteund worden door pedagogisch geschoold personeel. Enkel zo kan t.a.v. de ouders overal dezelfde minimumkwaliteit gegarandeerd worden.

Vertrekkende vanuit de huidige praktijk betekent dit dat onthaalouders zich moeten aansluiten bij een dienst die kan instaan voor de begeleiding en vorming.

In de kinderdagverblijven kan de ondersteuning door een pedagogische coördinator gebeuren. Zij worden verantwoordelijk gesteld voor hun interne kwaliteitszorg. Door inter- en supervisie

wordt hun kwaliteitszorgbeleid verfijnd. Externe, weliswaar door de overheid geaccrediteerde, begeleidingsdiensten kunnen de nodige stimuli bieden en bijdragen tot de verwerking van het rapport van de overheidsinspectie.

De uitdaging is dubbel: enerzijds horen kinderopvangvoorzieningen te reflecteren over hun dienstverlening. Anderzijds moet het isolement waarin vele voorzieningen werken, doorbroken worden. Door enkel deel te nemen aan een netwerk zal er wel openheid gecreëerd worden voor goede praktijkvoorbeelden, maar nieuwe wetenschappelijke inzichten zullen te traag doorsijpelen.

3.2.3 Ratio kind-begeleider

In het belang van het kind wordt de ratio zo klein mogelijk gehouden, overeenkomstig de draagkracht van het kind en de begeleider. Vragen i.v.m. te hoge vraag, bezettingsgraad, piekmomenten, financiële leefbaarheid... horen vanuit de wetenschap afdoende beantwoord te worden. ACW schuift een 1-op-3 naar voren, bij kinderen jonger dan 1 jaar. Peuters tussen 1 en 2 jaar worden in een ratio van 1-op-4 opgevangen en de oudere peuters kunnen tot 6 bij dezelfde begeleider.

3.2.4 Statuut voor de onthaalouder die zich aansloot bij een dienst voor opvanggezinnen

Vandaag heeft de groep onthaalouders die zijn aangesloten bij een dienst, op vlak van sociale zekerheid een soort tussenstatuut. Dit laatste hoort uit te groeien tot een volwaardig werknemersstatuut. Van deze maatregel wordt verwacht dat ze een gunstige invloed zal hebben op de instroom van nieuwe onthaalouders en het

hoge verloop kan inperken.

Aansluitend moeten ook de arbeidsvoorwaarden worden doorgevoerd. Deze moeten eveneens voldoende aantrekkelijk zijn om

nieuwe krachten aan te trekken en ervaren begeleiders te behouden.

4. Beleidsaanpak: liefst alles tegelijkertijd...

Financieel zo dicht mogelijk de UNICEF-norm van 1% BRP realiseren

Er zijn simulaties nodig om de consequenties van onze ambities in te schatten. Zo moet worden nagegaan hoeveel plaatsen er moeten bijkomen om kinderopvang voor nagenoeg alle kinderen te realiseren, hoeveel zorgkinderen professionele kinderopvang nodig zullen hebben, hoe het competentiebeleid er moet uitzien en wat de kosten zullen zijn voor de geleidelijke invoering van het werknemersstatuut voor onthaalouders. Daarbij moet het gehele plaatje in rekening

“

De vraag is of de Vlaamse overheid haar budgetten in die zin wil herschikken zodat veel meer nadruk komt te liggen op de educatieve en sociale functie van de kinderopvang i.p.v. de engere blik op de economische functie.

genomen worden: gaande van de poets-hulp over de ondersteuning vanuit een dienst voor opvanggezinnen tot de overheidsinspectie.

Ook de kosten voor infrastructuur moeten worden meegenomen.

Vermits al deze uitdagingen even belangrijk zijn, is het onmogelijk om in de voorgestelde meerspore aanpak prioriteiten te leggen. Aan alle maatregelen moet tegelijkertijd gewerkt worden, wil het resultaat bevredigend zijn. Het ACW stelt dan ook voor om die ambitieuze doelstellingen in te schrijven in het decreet en vervolgens een groeipad voor de volgende jaren uit te tekenen. Zo wordt de garantie geboden dat we vanuit de huidige situatie traag maar zeker evolueren naar de ambitieuze doelen. Op dit groeipad hoort een eindpunt geplakt te worden. ACW stelt voor om tegen 2020 deze intenties gerealiseerd te hebben.

1. Centrum Ongelijkheid, Armoede, Sociale uitsluiting en De stad. *Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 2008*. Leuven: Acco. Pp. 147-149.

2. Heckman, J., Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, vol. 312, 30 juni, pp. 1900-1902.

3. ACW erkent wel dat er al enkele stappen in de goede richting gezet zijn. Zo kan de zelfstandige kinderopvang ook inkomensgerelateerde bijdragen vragen en werden middelen gezocht voor occasionele opvang in erkende kinderdagverblijven.

4. Zie: http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc8_dut.pdf

5. In Vlaanderen zijn er voor 80% van de voorschoolse opvangplaatsen geen kwalificatievereisten. Bovendien zijn de opvangsoorten zonder vereisten de laatste jaren het sterkst gegroeid.

6. Als de prijs voor de opvang (vóór belastingaftrek) gemiddeld 11,9% van het gezinsbudget bedraagt, loopt dat bedrag voor gezinnen met een laag inkomen zelfs op tot 20% van hun gezinsinkomen. (HIVA-studie, i.o. van Kind & Gezin.)